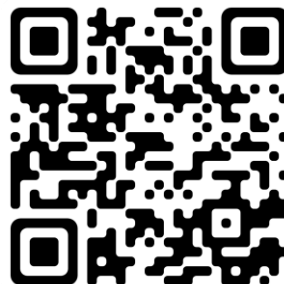

DOI 10.37491/UNZ.98.3
УДК 351.865 (477)

Владислав КУЗЬ¹

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглядається сучасний стан енергетичної сфери України у контексті забезпечення енергетичної безпеки держави. Зазначено, що протягом періоду 2007–2020 років енергетичний сектор України пережив значні трансформації, які супроводжувалися деструктивними змінами у всіх галузях виробництва та суспільному житті. Акцентовано увагу, що важливим напрямком для українського енергетичного сектору стає перехід від енергоємності до енергоефективності, що потребує системного та комплексного підходу. Ресурсний потенціал України визначається значними доведеними та нерозвіданими запасами паливно-енергетичних ресурсів та відновлюваним потенціалом. Водночас у дослідженні звернено увагу на те, що більшість запасів припадає на Східний нафтогазоносний регіон, що визначає його стратегічне значення для країни. Крім того, аналіз темпів зростання обсягів транспортування енергетичних ресурсів також свідчить про певні зміни в динаміці різних сегментів, де загальний обсяг показав позитивну динаміку, але обсяг транзиту мав невелике зменшення; простежуються значні зміни в динаміці експорту та імпорту енергетичних ресурсів в Україну. Автором зауважено, що за період з 2007 по 2020 рік спостерігається різноманіття в основних категоріях енергетичних джерел, зокрема обсяг імпорту ву-

¹ аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, kuzvlnadnauka@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0154-7628>.

гілля в Україну значно зменшується, а сирної нафти — збільшується. У дослідженні наголошено, що на сьогодні енергетичний ринок України характеризується недостатньою ефективністю через непрозорість, відносну закритість та недосконале державне регулювання і на сучасному етапі ринковий механізм не забезпечує оптимального розподілу ресурсів. Додатково відмічено, що ненадійність інфраструктури енергосистеми та несприятливий інвестиційний клімат у сфері енергетики погіршили ситуацію, призводячи до збільшення екологічних екстерналій.

Ключові слова: енергетична безпека, енергетична сфера, паливно-енергетичні ресурси.

Актуальність. Енергетична безпека визначається як ключовий аспект економічної стійкості України та відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку. Для досягнення цієї мети пропонуються основні стратегічні напрями, серед яких виділяються зниження енергетичної залежності, диверсифікація джерел постачання, підвищення енергетичної ефективності та гармонізація з соціальною стабільністю. Основною метою таких перетворень є переформування національної енергетики з виробництва, що потребує дотацій та стикається із проблемами, у конкурентоспроможний, економічно прибутковий та гнучкий сектор.

Аналіз останніх досліджень. Фундаментальні наукові дослідження проблематики забезпечення енергетичної безпеки та окремих аспектів означеної тематики здійснила низка науковців у своїх дисертаційних дослідженнях. Так, Г. І. Балюк звернула увагу на важливості дослідження проблематики ядерного права як окремої галузі та його міжгалузевий характер [1]. Питанням державного регулювання в енергетичній сфері свої дослідження присвятили Ю. В. Ващенко [2], В. В. Коробкін [3] та О. В. Сердюченко [4].

Варто відмітити науковий доробок щодо дослідження економічного аспекту забезпечення енергетичної безпеки та державного регулювання означеної сфери, зокрема таких вчених, як: О. В. Мельник [5], І. А. Франчук [6], І. К. Чукаєва [7], О. В. Юспін [8].

У монографії «Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика» автори висвітлюють проблему пасивності у сфері інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, яка призвела до збільшення витрат енергії та ресурсів у виробництві та зниження конкурентоспроможності їхньої продукції [9]. Саме тому питання дослідження стану сфери енергетичної безпеки потребує посиленої уваги до стану паливно-енергетичного комплексу та ключових тенденцій в означеній сфері.

Мета статті — виявлення основних факторів і тенденцій розвитку та функціонування паливно-енергетичного комплексу України в контексті забезпечення енергетичної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою галуззю народного господарства, яка має значний вплив на екологічний стан України, є паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) України, який, як ключовий сегмент її промислового та енергетичного розвитку, забезпечує економіку країни основними видами енергетичних ресурсів. Цей комплекс складається з технологічно складних галузей, що включають видобування, виробництво та транспортування паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР). Основними компонентами ПЕК є електроенергетика, теплопостачання, вугільна, ядерна, газова, нафтова та нафтопереробна промисловість. Мета функціонування ПЕК полягає в забезпеченні економіки та соціальної сфери країни різноманітними видами кінцевих енергоносіїв, такими як: електрична та теплова енергія, природний газ, моторні та котельно-пічні види палива. Крім того, ПЕК постачає сировинні ресурси для потреб хімічної, нафто- та вуглехімічної, металургійної промисловості, що є важливим елементом економічного розвитку країни. Важливою функцією ПЕК є забезпечення енергетичної безпеки України, а також зниження залежності від імпортованих енергетичних ресурсів шляхом розвитку власних джерел енергії та енергоефективності [10].

Однією з ключових вимог для досягнення сталого економічного зростання та енергетичної безпеки є високий рівень ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів. Проте недостатня політика енергоефективності та енергозабезпечення, визначена як основна загроза національній і енергетичній безпеці у Стратегії національної безпеки України [11], створює проблеми у вирішенні цього завдання. Отже, підвищення енергетичної ефективності та енергозбереження стає пріоритетним напрямком державної політики забезпечення енергетичної безпеки країни. Це завдання належить до енергетичної галузі та інших економічних галузей та населення, враховуючи стратегічний курс на децентралізацію в Україні. Забезпечення сталого регіонального економічного розвитку вимагає ефективної реалізації енергоефективних стратегій та забезпечення якісних та своєчасних даних, що враховують різноманітні аспекти економічної діяльності та наявні ресурси.

Умови воєнного стану могли призвести до обмеження доступу до деяких регіонів, де знаходяться нафтові родовища, а також до збоїв у видобутку та транспортуванні нафти. Зокрема, згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 263 від 12 березня 2022 року [12], державні органи мають право зупиняти та обмежувати роботу своїх інформаційно-телекомунікаційних систем та публічних реєстрів безвідносно до їхнього вмісту. Це призвело до того, що деякі розпорядники інформації вирішили закрити власні інформаційні системи та реєстри. Державна служба статистики також не застосовувала прямі обмеження чи заборони на публікацію інформації, але, через положення Закону «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», вона знаходиться у складній ситуації. Згідно з цим Законом, суб'єкти звітності можуть подавати необхідну документацію (включаючи статистичну звітність) протягом трьох місяців після завершення воєнного стану. У зв'язку з цими обставинами, Державна служба статистики відтермінувала

поширення значної частини своєї інформації. Таким чином, оновлені дані для аналізу не можуть бути доступними через ці обмеження та відтермінування в поширенні інформації [13].

Протягом періоду з 1991 року і по сьогодні енергетичний баланс України проходить структурні зміни в галузі видобутку та використання енергоресурсів, що відбуваються як у сфері розподілу, так і на рівні енергетичної парадигми розвитку країни. Основні фактори, що визначили ці структурні зрушення, включають відокремлення енергосистеми, нерівномірність виробництва в окремих галузях економіки та відповідно нерівномірність попиту на енергоресурси. Крім того, непослідовність реформ на ринках енергоресурсів призвела до розбалансованості логістичного контуру енергозабезпечення країни, включаючи енергетичні, фінансові та інформаційні потоки. Під такими умовами передбачення подальших структурних пропорцій енергетичного балансу національного господарства виявилося вкрай важким завданням.

Значна частка енергоспоживання промисловістю є основною характеристикою енергобалансу України, при цьому в галузевій структурі переважають енергомісткі виробництва, зокрема в секторах металургії та хімічної промисловості. Навіть за можливості виходу цих галузей з періоду стагнації, вони не стали каталізаторами подальшого економічного зростання, оскільки не пройшли етап структурно-технологічної модернізації. Незважаючи на значний початковий потенціал технологічного розвитку, в тому числі через інноваційні фактори та розумну спеціалізацію в Україні, сектор попиту не створив потужного мотиваційного сигналу для адаптації до нових умов та зміни структури сектору пропозиції енергоресурсів. Недобросовісна конкуренція та антисоціальна тарифна політика в енергетичній сфері під впливом міжнародних зобов'язань завадили встановленню рівних умов функціонування всіх учасників ринку.

Забезпечення енергетичної безпеки держави свідчить не тільки про економічний розвиток, а й про спроможність держави забезпечити споживачів такого виду ресурсів у необхідних обсягах, зокрема за умов появи нових викликів, ризиків та загроз. Енергетична безпека України сьогодні перебуває на низькому рівні, через воєнні дії на території України, перманентну критичну залежність від імпорту енергоносіїв, високої паливості та енергоємності виробництва товарів, низький рівень конкурентоспроможності національних виробників на міжнародному ринку, переважання сировинної частки у структурі експорту.

Потужний паливно-енергетичний комплекс України вимагає суттєвої модернізації та зниження енергоємності для скорочення імпорту паливно-енергетичних ресурсів. Заснований на вугільній промисловості, комплекс володіє потенціалом для виробництва електричної та теплової енергії. Запаси природного газу та розвинена газотранспортна система роблять газ важливим компонентом енергетичного комплексу. Однак вичерпання запасів газу високої якості та потреба у збільшенні геолого-розвідувальних робіт стають актуальними питаннями. Газопровід «Північний потік» спричинив суттєве зменшення транзиту енергоносіїв через Україну. Нафтога-

зовий комплекс, який включає мережу магістральних нафтопроводів, призначених для транзиту до Центральної та Східної Європи, потребує оновлення матеріально-технічної бази. Старіючі нафтопереробні заводи призводять до зниження виробництва нафтопродуктів та збільшення їхнього імпорту.

За період 2007–2020 років енергетичний сектор держави зазнав чимало трансформацій, які призвели до деструктивних змін в усіх галузях виробництва та суспільного життя. На табл. 1 зображено енергоємність ВВП (валового внутрішнього продукту) за паритетом купівельної спроможності за період 2007–2020 років. Варто зазначити, що показник коливався в межах з 610,4 до 481,5 млрд міжнар. дол., що свідчить про недостатній рівень трансформаційних процесів та модернізації в паливно-енергетичному комплексі. Зміна пріоритету з енергоємності на енергоефективність має відбуватися системно та комплексно, охоплюючи всі напрями цієї проблеми.

За період 2007–2020 років енергетичний сектор держави зазнав чимало трансформацій, які призвели до деструктивних змін в усіх галузях виробництва та суспільного життя. У табл. 1 відображено інформацію про енергоємність ВВП (валового внутрішнього продукту) за паритетом купівельної спроможності за період 2007–2020 років. Варто зазначити, що показник коливався в межах з 610,4 до 481,5 млрд міжнар. дол., що свідчить про недостатній рівень трансформаційних процесів та модернізації в паливно-енергетичному комплексі. Зміна пріоритету з енергоємності на енергоефективність має відбуватися системно та комплексно, охоплюючи усі напрями цієї проблеми [14].

Таблиця 1

Енергоємність за 2007–2020 роки*

Рік	ВВП за ПКС
2007	596,7
2008	610,4
2009	520,3
2010	540,3
2011	569,8
2012	571,2
2013	571
2014	533,6
2015	481,5
2016	492,2
2017	504,4
2018	521,5
2019	538,2
2020	518

Примітки:

* ВВП за ПКС 2017 р., млрд міжнародних доларів.

Складено автором за даними [15].

Централізована система електропостачання забезпечує Україну електроенергією, яка не лише задовольняє внутрішні потреби, але й експортується. Забезпечення національної економіки та соціальної сфери відповідними та якісними енергетичними ресурсами є пріоритетом для країни, а рішення цієї проблеми є актуальним завданням для уряду та політичного лідерства. Ключові аспекти включають критичну залежність від імпорту енергоресурсів, надмірні транзитні потужності та енергоємність ВВП.

В Україні висока енергоємність ВВП обумовлена значним технологічним відставанням більшості галузей економіки від стандартів розвинених країн, а також неподатливою галузевою структурою економіки та негативним впливом «тіньового» сектора, зокрема експортно-імпортних операцій. Це призводить до скорочення конкурентоспроможності національного виробництва і створює значний тягар для економічної сфери, особливо у зв'язку із залежністю від імпорту паливно-енергетичних ресурсів. Хоча енергоємність ВВП є одним із ключових показників ефективності використання енергоресурсів у країні, порівняння країн за цим показником не завжди відображає їхній рівень енергоефективності повноцінно. Світовий досвід свідчить, що країни з низькою енергоємністю ВВП можуть не мати високого рівня енергоефективності, а високий рівень економічного розвитку не завжди супроводжується високою енергоефективністю [16].

Розглядаючи енергетичний ландшафт України, важливо врахувати не лише високу енергоємність ВВП, а й нафтогазовий комплекс країни, який є критично важливим для її енергетичної безпеки. Така комплексна оцінка дозволяє зрозуміти необхідність системних рішень у плані модернізації та диверсифікації енергетичного сектора. Ресурсний потенціал України визначається доведеними та нерозвіданими запасами ПЕР та відновлюваним потенціалом.

В Україні зосереджено три нафтогазоносних регіони:

Східний — розташований на території Дніпропетровської, Луганської, Полтавської, Сумської, Харківської, Чернігівської та Донецької адміністративних областей;

Західний — на території Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької, Волинської, Закарпатської адміністративних областей;

Південний — на території Одеської, Запорізької адміністративних областей, шельфі Чорного моря, Азовського моря і АР Крим.

Ресурсний потенціал України визначається доведеними та нерозвіданими запасами паливно-енергетичних ресурсів та відновлюваним потенціалом. Країна володіє значними резервами, такими як: 3,5 % світових доведених запасів вугілля, 0,1 % нафти та 0,7 % природного газу. За загальними оцінками, в надрах України знаходиться до 300 млрд тонн вугілля. Більшість запасів вуглеводнів (нафти, газового конденсату і природного газу) залягають у межах Східного нафтогазоносного регіону, на який відповідно припадають найбільші обсяги видобування. У Східному регіоні знаходилося 76,50 % запасів природного газу, а в Західному та Південному нафтогазоносних регіонах — 14,24 % та 9,26 % відповідно [17].

У 2018 році більше половини, а саме 53,65 %, запасів нафти в Україні було сконцентровано в Східному регіоні. Полтавська та Сумська області

здобули найбільший обсяг запасів— відповідно 23,25 % і 15,81 %. За обсягами запасів друге місце посів Західний регіон із показником 35,28 %. Південний регіон мав найменші запаси нафти, що становили 11,07 %. За ступенем промислового освоєння виділяється 138 родовищ на розвідувальному етапі, 4 готові до промислового освоєння, 25 в процесі розробки та 27 законсервовані. Щодо видобутку, серед 205 родовищ 181 віднесено до дуже дрібних, 21 — дрібними, 2 — невеликими та 1 — середнім розміром [17].

У 2019 році геологорозвідувальні роботи призвели до збільшення балансових запасів нафти на 767 тис. тонн, з яких 686 тис. тонн припадало на НАК «Нафтогаз України», а решта, 81 тис. тонн, — на приватний сектор. Результатом робіт у 2018 році було додано 351 тис. тонн балансових запасів, з яких 333 тис. тонн — на нових покладах. На кінець 2019 року сумарні балансові запаси нафти в 212 родовищах склали 94 101 тис. тонн. Найвищий обсяг балансових запасів припадав на Східний регіон — 55,43 %, Західний — 32,81 %, та решта, 11,76 %, — на Південний. За областями, Полтавська, Івано-Франківська, Сумська, Львівська та Чернігівська області вирізнялися найбільшими запасами [17].

На кінець 2020 року балансові запаси нафти в Україні склали 84 796 тис. т. За регіональним розподілом, 51,18 % запасів нафти сконцентровано у Східному регіоні, 35,77 % — у Західному та 13,05 % — у Південному. Найвищі запаси виявилися в Івано-Франківській, Полтавській та Сумській областях. У 2020 році було зафіксовано 216 родовищ нафти, з яких 20 вважаються дрібними, а одне в Полтавській області — середнім за обсягами запасів [17].

У 2021 році балансові запаси нафти в Україні склали 112 593 тисяч тонн. Щодо регіонального розподілу, то 62,5 % запасів нафти сконцентровано у Східному регіоні, 24,8 % — у Західному та 12,7 % — у Південному та інших регіонах. Найвищі запаси виявилися в Івано-Франківській, Полтавській та Сумській областях. Найвищі запаси виявилися в Івано-Франківській, Полтавській, Харківській та Сумській областях. Проте в 2022 році лише 77 249 тисяч тонн було зафіксовано балансових запасів нафти в родовищах України, з яких частка у Східному регіоні становила 63,4 %, Західному — 19%, а у Південному та інших регіонах — 12,7 % [18].

Під час аналізу обсягу балансових запасів протягом 2018–2022 років було розраховано темпи зростання запасів нафти в різних регіонах України (табл. 2).

За аналізом даних за 5 років можна побачити різне динамічне зростання в різних регіонах України. У Східному регіоні спостерігається зменшення темпів зростання в 2020 році порівняно з попередніми роками. Західний регіон, навпаки, показує стабільний ріст протягом всього періоду. Південний регіон також демонструє значне зростання у 2020 році. Ці дані свідчать про різноманітні економічні тенденції та можливості в різних регіонах країни. Загальний обсяг балансових запасів нафти в Україні станом на 2022 рік склав лише 77 249 тис. т з регіональним переважанням у Східному регіоні, якому поступаються Західний та Південний регіони. Найбі-

льше запасів виявлено в Івано-Франківській, Полтавській та Сумській областях. Варто зауважити, що станом на 2021 рік обсяг балансових запасів нафти становив 112 593 тисячі, тобто бачимо негативну тенденцію. Зниження обсягу балансових запасів нафти може бути внаслідок впливу воєнного стану, який супроводжувався нестабільністю та загрозами безпеці [18].

Таблиця 2
Аналіз балансових запасів нафти в Україні протягом 2018–2022 років

Рік	2018	2019	2020	2021	2022	Темп зростання показників у 2018 до 2022 рр.
Східний регіон, %	53,65	55,43	51,18	62,5	63,4	118,2
Західний регіон, %	35,28	32,81	35,77	24,8	19	53,9
Південний та інші регіони, %	11,07	11,76	13,05	12,7	17,6	158,9

Примітка: складено автором за даними [16; 18].

У 2018 році в Україні спостерігалось стійке зростання обсягів видобування нафти. Відповідно до даних ДНВП «Геоінформ України», загальний обсяг видобутку становив 1 622 тис. тонн, що свідчило про зростання на 7,06 % порівняно з 2017 роком. Значна частина цього видобутку, а саме 69,30 %, припала на Східний регіон, з обласними лідерами у видобутку — Сумською (40,26 %) та Чернігівською (16,46 %) областями. Західний регіон зробив вагомий внесок у загальний обсяг, особливо Івано-Франківська область, де було видобуто понад 30 % регіонального обсягу [17]. У Південному регіоні у 2018 році видобування нафти не проводилося. Найбільший приріст обсягів видобування спостерігався у Харківській області, де виробництво зросло на 25 %. Щодо структури видобутку, ПАТ «Укрнафта», що є дочірньою компанією НАК «Нафтогаз України», здійснило найбільший внесок, видобувши 85,76 % від загального обсягу нафти в Україні. Загалом, 90,38 % видобутку нафти належало компаніям у власності держави, тоді як 9,62 % припало на приватний сектор.

У 2019 році основний акцент у видобутку нафти в Україні був зроблений на Східному нафтогазоносному регіоні, який складав 68,68 % від загального обсягу видобутку. Решта видобутку припадала на Західний регіон. З погляду адміністративного поділу, Сумська область визначалася як лідер за обсягом видобутку, досягнувши 686 тис. тонн, що становило 39,86 % від загального обсягу в Україні. На другому та третьому місцях за обсягами видобутку нафти розташувались Івано-Франківська та Чернігівська області із відповідними показниками в розмірі 368 тис. тонн (21,38 %) та 263 тис. тонн (15,26 %) [17]. У 2019 році найбільший обсяг видобутку нафти в Україні зафіксовано у ПАТ «Укрнафта» (дочірній компанії НАК «На-

фтогаз України»), який склав 1 459 тис. тонн нафти або 84,78 % від загального обсягу. У цілому приватному сектору припало 10,17 % від загального видобутку, тоді як компанії в опосередкованій власності держави контролювали 89,77 % обсягів видобування. Зріст обсягів видобутку нафти спостерігався як для компаній державного, так і приватного сектора економіки [17].

У 2020 році загальний обсяг видобутку нафти в Україні зменшився на 2,91 % порівняно з попереднім роком, склавши 1 671 тис. тонн. Подібно до природного газу, основний обсяг видобутку нафти спостерігався у Східному нафтогазоносному районі, де у 2020 році було видобуто 67,32 % від загального обсягу. Решта видобутку відбувалась у Західному регіоні. З погляду адміністративних областей, Сумська область стала лідером із видобутку 40,22 % від усього обсягу в Україні. Івано-Франківська та Чернігівська області долучилися до цього списку з обсягами видобутку нафти в розмірі 22,20 % та 14,54 % відповідно [17].

Розглядаючи обсяги балансових запасів нафти в Україні, важливо проаналізувати динаміку видобування цього енергетичного ресурсу. З метою огляду та порівняння показників протягом періоду 2018–2020 років, ми проаналізували дані щодо обсягів видобутку та регіонального розподілу, а саме показники у Східному, Західному регіонах, Сумській, Івано-Франківській, Чернігівській областях, зобразивши результати на табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка видобування нафти протягом 2018–2020 років в Україні

Регіон	2018	2019	2020	Темп зростання показників у 2018 до 2020 рр.
Східний регіон, %	69,3	68,68	67,32	97,14
Західний регіон, %	30,7	31,32	32,68	106,46
Сумська область, %	40,26	39,86	40,22	99,90
Івано-Франківська область, %	21,95	21,38	22,2	101,14
Чернігівська область, %	16,46	15,26	14,54	88,34

Примітка: складено автором за даними [16].

За результатами аналізу видно, що Східний регіон відзначився невеликим зменшенням темпу зростання на 2,86 %, тоді як західний регіон показав позитивну динаміку зростання на 6,46 %. Сумська та Івано-Франківська області також показали невелике збільшення темпу зростання на 0,10 % та 1,14 % відповідно. Натомість Чернігівська область відзначилася найбільш значним зменшенням темпу зростання на 11,66 %. Найбільший обсяг видобутку нафти в Україні у 2020 році фіксувався в ПАТ «Укрнафта» (дочірній компанії АТ «НАК «Нафтогаз України»), який здійснив 86,06 % від загального видобутку. Приватному сектору припадало 10,17 % від загального обсягу видобування нафти.

У 2021 році обсяг видобутку становив 1 649 тисяч тонн. Найбільший обсяг нафтовидобутку серед зазначених компаній зафіксовано у ПАТ «Укрнафта» з виробництвом 1 430 тонн нафти. Крім ПАТ «Укрнафта», що здобуло найбільший обсяг нафти серед інших компаній у зазначеному періоді, також варто згадати про інші підприємства, які активно займаються видобутком цього енергетичного ресурсу. Зокрема, АТ «Укргазвидобування» та ТОВ «СП «УкркарпатоїлЛтд» відзначаються серед лідерів у цій сфері з видобутком 65 та 57 тонн відповідно. Крім того, компанії, які ведуть свою діяльність у галузі нафтовидобувної промисловості, включають СП «Полтавська газонафтова компанія», СП «Каштан петролеум Лтд», СП «Бориславська нафтова компанія», ТОВ «Юсенко надра» та ПрАТ «Видобувна компанія «Укрнафтобуріння», які також спрямовані на розвиток нафтовидобувної галузі в Україні, хоч із меншими обсягами видобутку щодо ПАТ «Укрнафта» [19].

Система магістральних нафтопроводів України відіграє ключову роль у транспортуванні нафти, забезпечуючи не лише внутрішні потреби країни, але й транзит імпортованої сировини до європейських ринків. У 2018 році система магістральних нафтопроводів України відіграла важливу роль у транспортуванні нафти від внутрішніх видобувних компаній до нафто-переробних заводів (НПЗ), транспортуванні імпортованої нафти до внутрішніх НПЗ та транзиті нафти до країн ЄС через територію України. АТ «Укртранснафта», повністю належний ПАТ «НАК «Нафтогаз України», відповідав за надання послуг з транспортування нафти в Україні. Щодо основних характеристик системи, загальна довжина магістральних нафтопроводів становила 3 506,6 км (4 767,4 км в одну нитку) з діаметром до 1 220 мм. Потужність на вході системи складала 114 млн тонн на рік, а на виході — 56,3 млн тонн на рік. Загальна номінальна ємність резервуарних парків системи становила 1 083 тис. куб. м. Мережа включала морський нафтовий термінал «Південний» та 28 нафтоперекачувальних станцій [17].

У 2018 році обсяг загального транспортування нафти склав 15,4 млн т. Транзит нафти зменшився на 4,32 %, до 13,3 млн т. Протягом року тривала тенденція падіння обсягів транзиті. Станом на 2019 рік система магістральних нафтопроводів збільшила обсяги транспортування нафти на 0,65 %, досягнувши 15,5 млн т. Тенденція падіння обсягів транзиті тривала, зменшившись на 1,50 % порівняно з 2018 роком. Протягом 2020 року загальний обсяг транспортування нафти в Україні збільшився на 1,94 %, склавши 15,8 млн т. Тенденція зниження обсягів транзиті у 2020 році тривала, зменшившись на 0,076 %, порівняно з показником у 2019 році [17].

Згідно з інформацією від «Укртранснафту», обсяг транзиті нафти територією України трубопроводним транспортом у 2021 році зменшився на 3,2 %, що складає 427,2 тис. тонн порівняно з 2020 роком, до 12 млн 724,8 тис. тонн, за інформацією порталу «Енергореформа». Водночас обсяг транспортування нафти на нафтопереробних заводах (далі — НПЗ) України за 2021 рік становив 2 млн 976,1 тис. тонн, що на 15 % більше, або на

388,1 тис. тонн вище, ніж за 2020-й. Зокрема, транспортування нафти за маршрутом Одеса-Кременчук склало 1 млн 564,2 тис. тонн, що на 32,7 % більше порівняно з попереднім роком. Таким чином, у 2021 році загальний обсяг транспортування нафти трубопроводами компанії склав 15 млн 700,9 тис. тонн, що становить зменшення на 0,2 %. Частка транзитного обсягу склала 81 %, а транспортування на НПЗ країни — 19 % [20].

Магістральна система нафтопроводів «Укртранснафти», повністю контрольована НАК «Нафтогаз України», має діаметр від 159 мм до 1 220 мм та загальну протяжність 4,767 тис. км. Вона пролягає через території 19 областей країни та володіє щорічною пропускною спроможністю на вході в обсязі 114 млн тонн і на виході — 56,3 млн тонн [20].

Українська система магістральних нафтопроводів залишається ключовим компонентом транспортування нафти в регіоні. Протягом років спостерігається деяке зниження обсягів транзиту, вплив якого визначається низкою факторів, включаючи падіння попиту та технічні проблеми.

У табл. 4 відтворено динаміку транспортування нафти через систему магістральних нафтопроводів України.

Таблиця 4

**Динаміка транспортування нафти через систему
магістральних нафтопроводів України за 2018–2021 роки**

Показник	2018	2019	2020	2021	Темп зростання показників у 2018 до 2021 рр., %
Загальний обсяг транспортування (млн т)	15,4	15,5	15,8	15,7	101,9
Транзит (млн т)	13,3	13,1	13,1	12,7	95,4
На НПЗ України (млн т)	2,1	2,4	2,7	3,0	150

Примітка: складено автором за даними [16; 20].

Отже, аналізуючи темпи зростання обсягів транспортування за останні три роки, можна визначити різницю в динаміці різних сегментів. Загальний обсяг транспортування показав позитивну динаміку зростання на приблизно 1,9 %, що свідчить про загальне підвищення обсягів перевезень. Водночас обсяг транзиту зазнав невеликого зменшення на 4,6 %, що може бути пов'язано з різними змінами у міжнародних торгових потоках або інфраструктурними обмеженнями. Найбільший темп зростання відзначено в обсягах транспортування на НПЗ України, який склав близько 150 %, що свідчить про активний розвиток нафтопереробної галузі країни.

Зміни у структурі споживання енергоресурсів значною мірою визначаються ціновою еластичністю попиту, де ринкові ціни виступають сигналами для формування оптимальної структури енергетичного балансу. Триваллий період регулювання цін базувався на витратному підході, при цьому цінові диспропорції на ринках енергоресурсів виявлялися у вищих темпах зростання на первинні види палива (нафту, природний газ, вугілля) порівняно з вторинними енергоносіями (електроенергія, тепло). Це виникало

через адміністративне стримування зростання цін, замість впровадження економічно обґрунтованого регулювання цін на продукцію природних монополій. На ринках первинного палива, особливо на світовому ринку нафти і газу, кон'юнктура відіграє вирішальну роль.

Варто наголосити на тому, що значна інформація є тимчасово прихованою і неможливо ретельно і об'єктивно проаналізувати дані енергоемності станом від 2022 року, проте Україна активно зосереджується на поглибленні стратегічного партнерства з Європейським Союзом у сфері енергетики, що відображається у великій роботі з оновлення енергетичного Додатка до Угоди про асоціацію з ЄС. Міненерго також пріоритетно співпрацює з Європейською комісією в рамках «Європейської зеленої угоди» [21], проводячи заходи для втілення цілей «Європейської зеленої угоди» в національній енергетичній політиці та стратегіях. У цьому контексті розробляються нові стратегії, включаючи оновлення Енергетичної стратегії до 2035 року та Інтегрований план боротьби зі зміною клімату та розвитку енергетики до 2030 року. Також проводяться реформи у вугільній галузі та інші заходи з метою адаптації до вимог «Європейської зеленої угоди». У рамках зближення з Європою, газовий ринок України був синхронізований, перейшовши на добове балансування з використанням європейських стандартів, що сприяє його інтеграції та ефективності.

Секретаріат Енергетичного співтовариства вважає, що Україна успішно виконує свої зобов'язання згідно з Протоколом про приєднання до Енергетичного співтовариства, але виявлено прогалини у ключових секторах енергетики, які потребують невідкладних та ефективних рішень. Інтеграція енергетичних ринків має велике значення для України, оскільки вона сприяє не лише виконанню міжнародних зобов'язань, а й підвищенню безпеки енергетичного сектора та поліпшенню макроекономічного стану країни. Сфера енергетики має можливість стати балансованою та надійною, але лише за умови встановлення прозорих правил гри та конкурентного середовища для ключових учасників ринку. Тільки тоді буде досягнуто заплановані цілі [22].

Висновки. У контексті вторгнення Росії в Україну, енергетичний сектор стає ще більш вразливим, вимагаючи не лише ефективних економічних, але й стратегічних та політичних заходів для забезпечення сталої та надійної енергетичної системи з метою забезпечення конкурентоспроможності енергетичних ринків, збалансування попиту/пропозиції на внутрішньому ринку.

Викривлення ринків ще на етапі їх становлення впливає на цілі та результативність їхнього функціонування, знецінюючи ефект передачі прав власності. Навіть, попри приватизацію енергетичних та промислових підприємств, значущого прогресу (з деякими винятками) у модернізації активів та підвищенні ефективності виробництва не відбулося.

Список використаних джерел

1. Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України. Дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2000. 363 арк.

2. Ващенко Ю. В. Державне регулювання у сфері енергетики України адміністративно-правовий аспект. Дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 488 арк.
3. Коробкін В. В. Адміністративно-правове регулювання енергопостачання в Україні. Дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2015. 198 арк.
4. Сердюченко О. В. Адміністративно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки України. Дис. канд. юрид. наук. Київ, 2009. 212 арк.
5. Мельник О. В. Пріоритети та перспективи розвитку паливно-енергетичного комплексу України у взаємодії з суміжними галузями. Дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2006. 190 арк.
6. Франчук І. А. Розвиток системи державного регулювання енергетики України. Дис. ... д-ра держ. упр. Київ, 2009. 424 арк.
7. Чукаєва І. К. Паливний комплекс України: сучасний стан та перспективи розвитку. Дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2006. 424 арк.
8. Юспін О. В. Напрями оптимізації структури енергетичної галузі України в контексті економічної безпеки. Дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2007. 200 арк.
9. Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика / В. Р. Купчак, О. М. Павлова, К. В. Павлов, В. В. Лагодієнко. Луцьк : Галяк Ж. В., Волиньполіграф, 2019. 346 с.
10. Кучеренко М. А. Аналіз сучасного стану паливно-енергетичного комплексу України. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 34 (1). С. 61–79. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України*. URL: <https://t.ly/nbWj5>.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/gyJRD>.
12. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/SzLEU>.
13. Доступ до публічної інформації у сфері енергетики під час воєнного стану | DiXiGroup, 2023. *DiXiGroup*. URL: <https://t.ly/sBY6S>.
14. Kuz V. The role of energy security in ensuring the national security of the state. *Modern Science — Moderni veda*. 2021. № 6. P. 64–71.
15. Енергоемність за 2007–2021 роки. Енергетичний баланс України. *Державна служба статистики України*. URL: <https://t.ly/-JJqO>.
16. Енергоефективність регіонів України: проблеми оцінки та наявний стан. Аналітична записка (28.08.2017). *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://t.ly/oxzlr>.
17. Нафта. *Портал даних видобувної галузі України*. URL: <https://t.ly/4T4IR>.
18. Балансові запаси нафти та конденсату за регіонами. *Energy Map*. URL: <https://t.ly/DokQX>.
19. Інформація про обсяги видобутку нафти та конденсату в розрізі видобувних компаній. *Energy Map*. URL: <https://t.ly/K5bP9>.
20. Укртранснафта транспортувала на НПЗ України найбільший обсяг нафти за останні десять років. *Нафтогаз*. URL: <https://t.ly/aJQdk>.

21. Європейський зелений курс (15.04.2021; 12:42). *Представництво України при Європейському Союзі*. URL: https://t.ly/7_NAu.
22. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства від 15.12.2010 р. № 2787–V. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/WXFt->.

Надійшла до редакції 23.03.2024
Рекомендовано до друку 17.04.2024

Vladyslav KUZ

(Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law)

Modern Condition And Problems Of The Fuel And Energy Complex In The Context Of Ensuring Ukraine's Energy Security

The article examines the modern condition of the energy sector of Ukraine in the context of ensuring the state's energy security. The author noted that during the period 2007–2020, the energy sector of Ukraine experienced significant transformations, which were accompanied by destructive changes in all branches of production and social life. It was emphasized that an important direction for the Ukrainian energy sector is the transition from energy intensity to energy efficiency, which requires a systematic and comprehensive approach. The resource potential of Ukraine is determined by significant proven and unexplored reserves of fuel and energy resources and renewable potential. At the same time, the study pay attention to the fact that the majority of the reserves are located in the Eastern oil and gas region, which determines its strategic importance for the country. In addition, the analysis of the growth rates of energy resource transportation also shows certain changes in the dynamics of various segments, where the total volume showed positive dynamics, but the transit volume had a slight decrease; there are significant changes in the dynamics of export and import of energy resources to Ukraine. The author noted that the period from 2007 to 2020 is characterized by diversity in the main categories of energy sources, in particular, the volume of coal imports into Ukraine is significantly decreasing, while that of crude oil is increasing. The study emphasizes that today the energy market of Ukraine is characterized by insufficient efficiency due to opacity, relative closedness, and imperfect state regulation, and at the current stage, the market mechanism does not ensure the optimal distribution of resources. In addition, it was noted that the unreliability of the energy system infrastructure and the unfavorable investment climate in the energy sector worsened the situation, leading to an increase in environmental externalities.

Keywords: energy security, energy sphere, fuel and energy resources.